

Doğru bilgi doğru kaynaktan alınır...

DEVLET ve MEMLEKET GÖRÜŞLERİM

HAZIRLAYAN
Prof. Dr. Atilla Çetin

ÇAMLICA

İstanbul 2011

İÇİNDEKİLER

TAKDİM.....	7
ISLAHAT MESELELERİNE DAİR MUHTIRA	
Hekimlerin Yutturdukları Haplar!.....	11
ISLAHATA DAİR MUHTIRA	
Rumeli Vilayetlerindeki Sosyal, Siyasî ve Mâlî Vaziyet Hakkında (1902).....	19
SİYASÎ MUHTIRA	
İngiliz Oyunları... ..	26
SİYASÎ MUHTIRA	
Kurulması Muhtemel Hıristiyan Birliği.....	30
SİYASÎ MESELELERE DAİR MUHTIRA	
Bir Sergi Vesilesiyle Sultan Abdülhamid Han'ın Nutku.....	36
ASKERÎ ISLAHATA DAİR MUHTIRA	
Alınması Öngörülen Askerî Tedbirler Hakkında.....	38
ASKERÎ ISLAHATA DAİR MUHTIRA	
Yunan ile Savaş Çıkarsa (1880)... ..	44
SİYASÎ MUHTIRA	
Berlin Antlaşması ve İngilizler (1878).....	68
SİYASÎ MUHTIRA	
Berlin Kongresi'nde Ermeni Hilesi!.....	71
ASKERÎ ISLAHATA DAİR MUHTIRA	
Rus Saldırılarına Dair Sultandan Meclise İrâde-i Seniyye (1878).....	73
SİYASÎ MUHTIRA	
Sultan Abdülaziz Han'dan Kalan Paralar... ..	75
ISLAHATA DAİR MUHTIRA	
Valilerin Denetlenmesi (1895-96).....	76

ISLAHATA DAİR MUHTIRA

Yemen İdarî Kadrosuna Nasihatler ve Onlardan Talepler (1898).....80

SİYASÎ MUHTIRA

Bulgar Gemilerinin Boğazlar'dan Geçşi.....81

SİYASÎ MESELELERE DAİR MUHTIRA

Sason'da Meydana Gelen Ermeni Olayları ve
Ardından Gerçekleştirilen Tahkikat (1894-95).....95

MALİYEYE DAİR MUHTIRA

Sıkışan Devlet Bütçesi (1889).....98

HAYVANCILIK HAKKINDA MUHTIRA

Evcil Hayvanların Islahına Dair.....108

DIŞ SİYASETE DAİR MUHTIRA

Bulgaristan'da Prens Seçimi (1879).....112

NÜFUS SAYIMI HAKKINDA MUHTIRA

Şimdiye Dek Yapılan Sayımlarda
Görülen Aksaklıklar (1899).....114

SİYASÎ MESELELERE DAİR MUHTIRA

Mısır'da Yaşanan İdarî Karışıklıklar (1884-85).....118

SİYASÎ MUHTIRA

Padişah'tan Kahraman Arnavutlara: Bölünmeyin!.....125

HAYVANCILIK VE ZİRAATLE İLGİLİ MUHTIRA

Yine Evcil Hayvanların Cinslerinin Islahı ve Yetiştirilmesine Dair.....132

SİYASÎ MESELELERE DAİR MUHTIRA

Boğazlar'ın Kontrolü (1888-89).....136

ISLAHATLA İLGİLİ MUHTIRA

Dâhilî Islahatlara Dair (1901).....139

TAKDİM

Maalesef biz talihsiz nesiller Osmanlı padişahlarını çok iyi tanımıyoruz. Bunun sebeplerinden birisi de geçmiş dönemler için padişahların ellerinden çıkan hatt-ı hümayûnların ve daha yakın dönemler için var olan irade-i seniyyelerin ve padişahların söyledikleri veya yazdırdıkları, resmî görevlilerin ellerinden çıkan muhtıraların, bir başka deyişle birinci dereceden belgelerin iyi incelenememesi ve hükümdarların görüşlerinin tam olarak ortaya konamamasıdır.

19. yüzyılın en önemli Osmanlı padişahı olan Sultan İkinci Abdülhamid'in devlet ve memleket konularındaki çeşitli görüş ve tekliflerini ihtiva eden ve Yıldız Arşivi'nde bulunan muhtıra-ı seniyyeler bu açıdan çok zengin ve çok değerli bir koleksiyondur. Bundan 40 yıl önce Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nde çalışmaya başladığım zaman ilk memuriyet yerim Yıldız Arşivi'nde idi. Muhtıra-ı Seniyye'ler ile o zaman orada tanışmıştım. Muhtıralara o zaman başlayan ilgim her yıl daha da artarak orada genel müdürlük yaptığım dönem de dâhil devam etmişti. Sultan Abdülhamid'in çok geniş görüşlü bir devlet adamı olduğunu müşahede etmiş; devlet, siyaset, bayındırlık, eğitim, askerlik, tarım, hayvancılık vb. konularında isabetli görüşlerini ve yorumlarını hayret ve hayranlıkla defalarca okumuştum. Sultan İkinci Abdülhamid'in ağızından çıkan ve resmî saray görevlileri olan Mabeyn Başkâtibi ve Mabeyn Kâtipleri tarafından onun saltanatı döneminde kaleme alınmış bu belgeler tarihimiz açısından doğru, otantik ve özgün kaynaklardı. Sultan İkinci Abdülhamid'in görüş, düşünce ve geleceğe yönelik projeleri doğru olarak ancak böyle kaynaklardan öğrenilebilirdi. Bu muhtıraların ciddi bir yayını, sultanın engin dünya ve devlet görüşlerini açık bir şekilde ortaya koyacak ve genç nesillere onun kim olduğunu ve ne yaptığını doğru bir şekilde aktaracaktı.

İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal'ın "Son Sadrazamlar" adlı eserinde de belirttiği gibi Sultan İkinci Abdülhamid'in hatıratı yoktu.

Fakat hatirât adıyla, bir kısmı sübjektif, tarafgir, bazen hissiyat dolu bazı eserler de yayınlanmıştı. Ancak Sultan İkinci Abdülhamid'i anlatmakta yetersiz olan bu tür eserlerden Sultan Abdülhamid'i hakkıyla tanımak ve öğrenmek mümkün değildir. Hâlbuki Sultan Abdülhamid'in saltanatı döneminde çoğu hâdiselerin yaşandığı günlerde bizzat sultan tarafından sıcağı sıcağına yazdırılmış olan Muhtıra-ı Seniyye'ler yazdırana belli, tarihi belli, muhtırayı dinleyen ve kaleme alan Mabeyn görevlisi belli olan, çok mühim ve sağlam kaynaklardır. İçinde sonradan ilave edilmiş tek bir cümle olmayan bu belgeler sulandırılmamış ve bulandırılmamış haliyle çok sağlam ve güvenilir kaynaklardır. Bu bakımdan tarihçilerin ve sosyal ilimlerle uğraşanların güvenerek ve itimat ederek kullanabilecekleri mükemmel arşiv malzemeleridir.

Bu düşünceler ışığında Sultan İkinci Abdülhamid Han'ın çeşitli konularda görüş ve mütalaalarını içeren muhtıralarının büyük bölümünü daha evvel yayınlamıştık. Diğer kitapla aynı ismi verdiğimiz bu eser ise önceden yayınlanmamış birçok muhtırayı ihtiva ediyor. Sultan İkinci Mahmud gibi bir padişah bir hatt-ı hümayûnunda "kötü zamanlarda padişah olduk, talihimiz böyle imiş" demişti. Bu açıdan bakıldığında Sultan İkinci Abdülhamid'in hükümdar olduğu dönemdeki iç ve dış şartların da çok iyi olduğu söylenemez. Bu bakımdan bu büyük sultanı ve onun düşüncelerini daha iyi anlamak ve anlatabilmek için bu çalışmanın büyük bir hizmet olduğu inancındayım.

Bu çalışmamı asil, görgülü ve inançlı bir Osmanlı Hanımefendisi olan, insanî vasıfları ile bana ve kız kardeşim Aylin'e hâlâ örneklik yapan, eğitimi için duyduğu özlemi bizlerin eğitimi ile gidermeye çalışan, İzmitli Bahriye Miralayı Hacı Ali Bey ve Kandıralı Kereste Tüccarı Emin Ağa'nın torunu merhume annem Ferhunde Çetin'e ithaf ediyorum. Ruhu şad ve mekânı cennet olsun.

Prof. Dr. Atilla ÇETİN